
Geliş Tarihi/Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published	Tür/ Type
25.11.2022	13.12.2022	30.12.2022	Araştırma Makalesi

Atıf/Citation: Gül, Abdulkasim, “Erzurum Beyberbeyi Kara Murad Paşa”, *Tarih ve Tarihçi*, 1 (2), 2022, s. 96-105.

ÖZET

Antalya ve Erzurum'daki Murad Paşa camilerinin banisinin Kuyucu Murad Paşa değil diğer bir Murad Paşa olduğu bazı çalışmalarda gösterilmiştir. Ancak sonrasında bu Murad Paşa'nın kim olduğu hususunun aydınlatılmasına gerek duyulmuştur. Bu makale, 1572-73 yıllarında Erzurum beyberbeyi de olan Murad Paşa'nın, müverrih malumatları ile resmî kayıtların birleştirilerek biyografisinin oluşturulması maksadını taşımaktadır. Makalenin ilk kısmında Murad Paşa tanıtılmış; şahsiyeti, ailesi ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Erzurum beyberbeyliği öncesindeki vazifeleri ile buralarda üstlendiği bazı hizmetlerden bahsedilmiştir. İkinci kısımda ise onun Erzurum beyberbeyliği devri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beyberbeyi, Erzurum, Murad Paşa, Cami.

---

* Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Erzurum/TÜRKİYE, abdulkasim.gul@erzurum.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3916-1509

ABSTRACT

It has been shown in some studies that the founder of the Murad Pasha mosques in Antalya and Erzurum was not Kuyucu Murad Pasha but another Murad Pasha. However, later on, the issue of who this Murad Pasha is needs to be enlightened. This article aims to create the biography of Murad Pasha, who was also the governor of Erzurum in 1572-73, by combining the historical information and official records. In the first part of the article, Murad Pasha was introduced; Information was given about his personality, family and works. In addition, his duties before Erzurum governorship and some of the services he assumed in these positions were mentioned. In the second part, the period of his Erzurum governorship was examined.

Keywords: Beylerbeyi, Erzurum, Murad Pasha, Mosque.

Giriş

Osmanlı vezirleri, beylerbeyleri veya daha alt derecedeki asker-bürokratlardan bazılarının hayatlarını aydınlatacak yeterince resmî kayıt varken müverrihler de özellikle yakın oldukları veya hizmetinde buldukları şahıslardan fazlaca bahsetmişler, hatta onları tanıtan hususî kitaplar yazmışlardır. Arşivde I. Süleyman ve sonrasına ait, görevler veya hususî hayatlara ilişkin malumat ihtiva eden ruus ve mühimme gibi defterlerin mevcudiyeti de biyografi oluşturulmasını kolaylaştırmaktadır. Ancak bu durum herkes için geçerli değildir. Bazı devlet adamları hem kayıtlarda görülmezlerken hem de müverrihlerin dikkatlerini çekememişlerdir. Yapılan biyografi çalışmalarından birçok kişinin karanlık bir döneminin olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu durum, bazı Erzurum Beylerbeyileri için de geçerlidir ki Dündar Aydın'ın Erzurum eyaletinin kuruluşu ile alakalı çalışmasında bu zorluğu çektiği görülmektedir. Ulama Bey ve Mehmed Han gibi hem kayıtlarda hem de müverrihlerin eserinde yer edinenler yanında Ali Paşa ve Ferhad Paşa gibi beylerbeylerinin kim ve o dönemdeki bahsi geçen paşalardan hangileri olduğu bilinmemektedir¹. Yaklaşık kırk yıl sonra Erzurum beylerbeyi olan Murad Paşa için de benzer bir durum geçerlidir. Adından başka malumat olmadığı gibi, itirazlara rağmen daha çok Kuyucu Murad Paşa olarak gösterilmeye, hayratları ona atfedilmeye devam etmektedir. Murad Paşa, bir manada “Kuyucu'nun kuyusundan” çıkarılmayı beklemektedir.

Bu çalışmada, Murad Paşa'nın daha çok biyografisinin oluşturulmasına ve Erzurum beylerbeyliğine odaklanıldı. Yine hem Erzurum ve Antalya'da hem de beylerbeylik yaptığı diğer muhitlerde inşa ettiği eserlerin ona aidiyeti üzerinde duruldu.

---

¹ Dündar Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, s. 91-94.

Kara Murad Paşa'nın Hayatı ve Eserleri

Murad Paşa devşirme yahut kölelikten yetişmeydi. Bir vakfiyede ismi buna münasip şekilde Murad b. Abdusselam olarak geçmektedir². Ondan ilk bahseden kaynak olan *Künhü'l-Ahbâr*'a göre lakabı “Kara” idi³. Yaşını tespiti yarayacak malumat olmadığı gibi kökeni hususu da karanlıktır. Gelibolu Mustafa Ali'ye göre hassa sarracı olarak hizmet ettikten sonra çavuşbaşıliğe yükseldi, ardından sancakbeyi oldu⁴. İlk sancakbeylikleri belli değildir. Beylerbeyliğe yükselmenin sonrasına göre nispeten daha zor olduğu ve uzun zaman aldığı bu dönemde, sancakbeyliği yapan bazı Murad Beyler⁵ ve bunlar içinde Çavuş Murad Bey olarak bilinen birisi (11 Ağustos 1556'da Rakka sancakbeyliğinden Musul'a verilmişti)⁶ varken onun kesin olarak tespit edilebilen ilk vazifesi (1564 yılı veya evvelinde) Teke sancakbeyliğidir. Ekim 1564 ve Şubat 1565 tarihlerinde Trablus sancağına görevlendirildi⁷. Trablus'tan sonra tekrar Teke sancağına döndü. Yeniden tayini 1566 başlarında olmalıdır çünkü bu tarihlerde Hüdavendigâr sancakbeyi Abdurrahman Bey ile *tasaddur* yani eyalet divanında oturma ve eyalet ordusu düzeninde durma yeri hususunda anlaşmazlığa düşmüştü. Merkezden, Murad Bey'in sağ tarafta, Abdurrahman Bey'in sol tarafta bulunması gerektiği, aynı düzenin eyalet ordusu için de geçerli olduğu bildirilmişti⁸.

Murad Paşa'nın Teke sancakbeyliğinden ölümüne kadarki vazifeleri resmî kayıtlardan açık ve kesintisiz şekilde çıkarılabilmektedir. O, 25 Temmuz 1566 tarihinde, I. Süleyman'ın Zigetvar seferi sırasında Teke sancakbeyliğinden Karaman beylerbeyliğine tayin oldu⁹. 1567 senesinin sonunda halen bu eyalet uhdesindeyken, Yemen'e serdar yapılan Lala Mustafa Paşa yerine Şam muhafazasına görevlendirildi¹⁰. 14 Ağustos 1568 tarihinde ise Şam beylerbeyliği kendisine

---

² Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 1585 Nolu Defter, s. 4.

³ Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-Ahbâr* (yay. haz. Ali Çavuşoğlu), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2019, s. 730.

⁴ *Künhü'l-Ahbâr*, s. 730.

⁵ 24 Ocak 1554'te Humus sancağından Aclûn'a verilen (KK.d, 210, s. 280); 11 Ağustos 1561'de Bozok beyliğinden Menteşe sancağına tayin edilen (KK.d, 212, s. 79); 1555'te Şehrizol ve Dernek sancakbeyliğinde bulunan (KK.d, 213, s. 54; KK.d. 214, s. 14) Murad beyler vardır.

⁶ MHM.d, 2, s. 125.

⁷ MHM.d, 6. hk. 168, 767.

⁸ MHM.d, 5, hk. 1641, 1672.

⁹ MAD.d, 563, s. 128; KK.d, 220, s. 173.

¹⁰ MHM.d, 7, hk. 593, 1465, 2103.

verildi¹¹. Şam'da iken Karaman'da yerine kaymakam olan kethüdası Hüdaverdi, ahaliye zulmettiğinden şikâyet edilmiş ve İstanbul'da sorguya çekilmişti¹².

Yemen seferi için hazine nakli ve hacıların emniyetini sağlama görevlerini yerine getiren¹³ Murad Paşa, bir yıllık Şam beylerbeyliğinin ardından, 20 Ağustos 1569 tarihinde Bağdat beylerbeyliğine tayin edildi¹⁴. Yaklaşık üç yıl süren Bağdat beylerbeyliği sırasında önceki beylerbeyi İskender Paşa zamanında başlayan Meşhedeyn-i Şerifeyn'in inşa işlerini tamamladı, bu vakfın eski düzenini sağlayacak müdahalelerde bulundu¹⁵; Ekim 1570'de Basra'ya, adalardaki Arapların saldırısına karşı serdar yapıldı¹⁶; eyaletteki madenlerde üretilen cephanelerin sevkiyle meşgul oldu.¹⁷

Mayıs 1571'de Hacı Kasım Ömerî adlı bir kişi, Murad Paşa ve adamlarının kendisine zulüm ettikleri, mallarına el koydukları ve oğullarını hapsedtikleri suçlamasıyla divana şikâyette bulunmuştur. Diyarbakır beylerbeyi olayı tahkik için mübaşir yapıldı; Murad Paşa'ya adamlarının sorgu için Musul'a göndermesi emredildi¹⁸.

Murad Paşa 22 Haziran 1572 tarihinde, 1565 yılından beri görev yapan Temerrüd Ali Paşa'nın vefatı üzerine Erzurum beylerbeyliğine tayin edildi¹⁹. Bir buçuk seneye yakın Erzurum eyaletini idare eden Murad Paşa 27 Aralık 1573 tarihinde ise ilk beylerbeyliği olan Karaman eyaletine verildi²⁰. Erzurum'dan ayrılıp vazife mahalline giderken henüz üçüncü menzilde vefat etti. Cenazesi Şam'da yaptırdığı caminin yanındaki türbesine konulmak üzere buraya götürüldü. Terekesi hazineye kaldığından hayvanları ve eşyaları kethüdası Ali tarafından İstanbul'a nakledildi²¹. Erzurum'da olan bazı eşyaları ise yeni beylerbeyi Hüsrev Paşa'nın adamları tarafından İstanbul'a nakledildi²².

---

¹¹ MAD.d, 563, s. 161. Mehmed Süreyya, isimleri karıştırdığından olsa gerek Kara Murad Paşa'nın Bağdat dışındaki eyaletlerdeki vazifelerini vermemişken H.976 (1568-69) yılında Şam'da Şeytan Murad Paşa adlı bir beylerbeyi göstermiş ayrıca onun mezarının burada olduğunu yazmıştır. *Sicill-i Osmanî*, (Eski Yazıdan Aktaran Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, C. 4, s. 1115-16. Gelibolulu Mustafa Âli, kesintisiz şekilde tespit ettiğimiz kayıtlara uygun şekilde görevlerini verdiği Kara Murad Paşa'dan hemen sonra Şeytan Murad Paşa'dan bahsetmiştir. Onun I. Süleyman zamanında Lahsa ve Basra beylerbeyliği yaptığını akabinde emekli olduğunu ve kendisini bu sırada Şam'da gördüğünü yazmıştır. *Künhü'l-Ahbâr*, s. 731.

¹² MHM.d, 7, hk. 1206.

¹³ MHM.d, 7, hk. 1254, 1765.

¹⁴ MAD.d, 563, s. 104. MHM.d, 12, hk. 2, 3. Seyyid Lokman, *Tomar-ı Hümayûn*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine nr. 1321, görüntü no 7492.

¹⁵ MHM.d, 12, hk. 847. MHM.d, 14, hk. 73. MHM.d, 19, hk. 367.

¹⁶ MHM.d, 14, hk. 763.

¹⁷ MHM.d, 19, hk. 357.

¹⁸ KK.d, 222, s. 301, 311.

¹⁹ MAD. d, 563, s. 146. KK.d, 225, s. 35. *Tomar-ı Hümayûn*, görüntü no 7495.

²⁰ MAD. d, 563, s. 146. MHM.d, 25, hk. 141.

²¹ MHM.d, 24, hk. 14.

²² MHM.d, 25, hk. 1954-55, 2167.

Murad Paşa'nın karısı, onun cenazesıyla beraber Şam'a gitti²³; o, 1579 yılında hayattaydı²⁴. 4 Ekim 1570 tarihli bir kayda göre Şam'da zeameti olan Murad Paşa oğlu Ali vardı²⁵. Bahsedilenin Murad Paşa'nın oğlu olup olmadığı bilinmese de - kendisinden önce ölmüş olması durumu göz ardı edilmeyerek- daha sonra çocuklarına ilişkin bir kaydın olmamasından, terekesinin hazineye kalmasından ve vakıflarıyla hep kethüdasının ilgilenmesinden, ölümünden sonra bir evladının hayatta olmadığı anlaşılmaktadır.

Gelibolu Mustafa Ali, Murad Paşa'yı; "kara cahil idi ancak idare işlerinde muvaffakiyeti bakımında nadir kişi" ve "levendâne meşrep" şeklinde anlatmış, ayrıca kapısının yani maiyetinin büyük olduğundan bahsetmiştir²⁶. Peçevî de onun yazdıklarının bir kısmını tekrarlamıştır²⁷.

Gelibolu Mustafa Ali'ye göre Murad Paşa "bed-zebân" yani ağzı bozuk birisiydi. Erzurum'da görev yaparken bütün beyler onu İstanbul'a "bize divandayken küfrediyor" diye şikâyet emişlerdi. Sokullu Mehmed Paşa ona nasihat eder şekilde bir mektup göndermiştir. Akabinde toplanan ilk beylerbeyi divanında Murad Paşa beylere "bize söver diye beni divana şikâyet etmişsiniz, ben size ne zaman sövdüm" diye beyleri azarlayıp yine küfürlü konuştuğunda orada bulunanlar gülüşmüşlerdi²⁸.

Kara Murad Paşa Osmanlı devlet adamları içerisinde bıraktığı eserlerle temayüz edenlerden biridir. Görev yaptığı her eyalette ticarî ve ziraî işletmelere dayanan vakıflar kurmuş; bunların bünyelerinde camiler inşa ettirmiş, imaretler bırakmıştır. Vakıfları ve eserleri Antalya, Şam, Bağdat ve Erzurum'daydı.

İlk vakfını Antalya'da tesis etmiştir. Teke sancakbeyliği veya ilk Karaman beylerbeyliği sırasında kurduğu vakıf bünyesinde zamanla Antalya'da çeşitli imar faaliyetleri yapmıştır. Suyolu açmış, tarım alanları oluşturmuş, vakfa evler ve dükkânlar kazandırmıştır²⁹. Vakfa ait Cemaziyelevvel 982/Eylül 1574 tarihli bir vakfiye de Murad Paşa'nın merhum olduğu da yazılıdır³⁰. Kitabesine göre, Murad Paşa Bağdat eyaletinde görevli olduğu H.978/1570-71 yılında tamamlanan, vakfın adını oluşturan Antalya'da bir camisi vardır³¹. Bu camiye ait bir imarethane de

²³ MHM.d, 25, hk. 858.

²⁴ MHM.d, 37, hk 940.

²⁵ MHM.d, 8, hk. 585.

²⁶ "Egerçi ki kara câhil idi ammâ tasarrufât-ı divâniyyede nâdirü'l-emsâl idi." *Künhü'l-Ahbâr*, s. 730.

²⁷ *Peçevî Tarihi, 1b-20b*, (haz. Sevda Gülakan), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004, s. 59.

²⁸ *Künhü'l-Ahbâr*, s. 730.

²⁹ Ahmet Köç, "XVIII-XIX. Yüzyıl Belgelerinde Murad Paşa Vakfı," *Antalya Kitabı*, Palet Yayınları, Konya 2019, s. 325-338. Bu vakfa ait muhasebe defterleri için Bk. BOA, EV.d. 13713, 16857, 40286.

³⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 1585 Nolu Defter. Caminin inşa tarihinde Karaman beylerbeyi Hasan Paşa'dır. Karaman eyaletinde Kara Murad Paşa'dan sonra en azından yedi-sekiz yıl sonra bu adla diğer bir beylerbeyi görev yapmamıştır. MAD. d. 563, s. 128. Bu caminin de Kuyucu Murad Paşa'ya atfedilmesine ilişkin değerlendirme için Bk. Abdulkasim Gül, *Celâlikaran Kuyucu Murad Paşa*, Klasik Yayınları, İstanbul 2018, s. 194-196.

³¹ Bu camiyle alakalı Bk. Süleyman Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, Matbaa-yı Âmire, 1340, s. 98. İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideler ve Kitâbeleri İle Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964, s.

bulunmaktadır ki burada sonrasında bir medrese kurulmuştur³². Evliya Çelebi'nin Murad Paşa Hanı olarak bildirdiği yer³³, vakıf muhasebelerinde görülen dükkânlar olabilir³⁴.

İkinci vakfı Şam'daydı. Şam'da yaptırdığı ve vakfa adını veren³⁵ Murad Paşa Camisi'nin bitişiğinde kendi türbesi ve bir imaret vardı³⁶. Şam'daki camisi için hayattayken siparişlerini verdiği halılar, keçeler ve şamdanlar ölümünün ardından Erzurum beylerbeyi tarafından Şam'a yollanmıştır³⁷.

Murad Paşa'nın Bağdat'ta kurduğu vakfın bünyesinden inşa ettirdiği cami, bu eyalet uhdesindeyken bitmişti. Erzurum beylerbeyliği zamanında 14 Ağustos 1573 tarihli, kendi rızası dışında vakfının idaresine müdahale edilmemesine ilişkin merkezden bir emir çıkartmıştır³⁸. Evliya Çelebi'nin Murad Paşa hanı ve çarşısı adıyla gösterdiği³⁹ yerler de muhtemelen onun tarafından inşa ettirilen ve vakfın bünyesinde olan yapıları⁴⁰. Gelibolu Mustafa Ali ise onun Kerbela'da büyük hayratları olduğunu yazmıştır.⁴¹ Bunlar onun Meşhedeyn-i Şerifeyn'de yaptığı işler olmalıdır.

Murad Paşa Erzurum'da da bir cami ve yanında hamam yaptırmıştır. Vakıf kurarak bunlar için su getirmiş, suyun fazlasının beylerbeylerinin oturduğu evlere ve bazı çeşmelere verilmesini vasiyet etmiştir⁴². Caminin kitabesindeki tarih H.981/1573-74 olduğuna göre inşası, bu eyalet uhdesindeyken tamamlanmıştı⁴³.

Murad Paşa'nın biyografisi ve hayratlarıyla alakalı bu malumatlardan sonra onun Erzurum beylerbeyliği devresi ele alınacaktır.

Erzurum Beylerbeyliği

Bağdat'tan tayin edilmesiyle alakalı emirde, Erzurum serhat olduğundan bir an önce hareket etmesi istenmişti⁴⁴.

693-695. Leyla Yılmaz, *Antalya, (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2002, s. 131.

³² Ahmed Vefa Çobanoğlu, "Murad Paşa Camii", *TDVİA*, c. 31, s. 190. Bu camiye ait bir kayıt için Bk. KK.d, 229, s. 238.

³³ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. IX., (haz. Seyit Ali Karaman-Yücel Dağlı), YKY, İstanbul 2003, s. 168.

³⁴ Vakfa ait Antalya Çarşısı'nda on dört dükkân vardır. BOA, EV.d. 40286.

³⁵ *Şam Murad Paşa Cami Vakfı*'na ait muhasebe evrakında arazi, dükkân, han ve diğer gelir kaynakları yazılıdır. BOA, EV.d. 13886.

³⁶ Çiğdem Kafesçioğlu, "In The Image of Rum: Ottoman Architectural Patronage in Sixteenth-Century Aleppo and Damascus", *Muqarnas*, 1999, c. 16, s. 74.

³⁷ MHM.d, 24, hk. 779.

³⁸ "Bağdat kadısına hüküm ki; Erzurum Beğlerbeğisi Murad dame ikbalühu tarafından dergâh-ı mu'allama şöyle arz olundu ki, mahmiye-i mezburede vaki cami-i şerifinin .." MHM. d. 22, hk. 426.

³⁹ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. IV., s. 315.

⁴⁰ *Bağdad Murad Paşa Cami Vakfı* olarak isimlendirilmiş; han, kahvehane ve dükkânlar ihtiva eden vakfa ait bazı muhasebe kayıtları için Bk. BOA, EV.d.10638, 15454, 21008.

⁴¹ *Künhü'l-Ahbâr*, s. 730.

⁴² KK.d, 229, s. 40

⁴³ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideler ve Kitâbeleri İle Erzurum Tarihi*, Ercan Matbaası, İstanbul 1940, s. 250-254. Bu caminin Kuyucu Murad Paşa'ya atfedilmesine ilişkin değerlendirme için Bk. Gül, *Celâlikvan Kuyucu Murad Paşa*, s. 196-197.

⁴⁴ MHM. d, 19, hk. 301.

I. Süleyman'ın 1554 yılındaki şark seferi ve akabindeki Amasya anlaşmasından sonra Osmanlı-Safevi münasebetleri 1578 yılına kadar sulh üzere geçmişti. Murad Paşa'nın beylerbeyliği de bu döneme tekabül etmişti; ancak mesaisinin mühim bir kısmını sınır meseleleri ve muhtemel bir harbe yönelik tedbirler teşkil etti. Bu mahiyette Murad Paşa'dan İran sınırının muhafazasına ehemmiyet göstermesi; para, at ve silahın İran'a tarafına geçirilmesi yasağını sıkıca uygulaması ve uymayanları yakalayıp hapsedmesi istendi⁴⁵.

Sulh hususuna riayet edilirken bir yandan da Erzurum eyaletindeki kaleler tamir ve tahkim edildi. Yeni göreve başlayan Murad Paşa'ya Kığı Kalesi'nin tamir edilmesi ve buradaki madenlerde yapılan topların kaleye yerleştirilmesi, daha önce başlanan Hasankalesi'ndeki kalenin tamirine de devam edilmesi emredildi⁴⁶. Bu kalenin tamirinde her sancak beyine belli ölçüde hizmet verilmişti; ancak Şavşat, Kığı, Pertek ve Sağman beylerinin kendi hisselerine düşen kısımların tamirini ırgat gönderip yerine getirmemişti. Bunların mutlaka vazifelerini yerine getirmesi için zorlanması Murad Paşa'dan istendi⁴⁷. Murad Paşa'ya Kasım 1572'de ise, Erzurum beylerbeyliği sınırları içinde bulunan bütün kaleleri yoklaması; askerliğe elverişli olmayanları tespit etmesi, içinde silah veya ne gibi malzeme vardır, bu kalelerin yıkılması icap eder mi etmez mi hususlarını defter ederek İstanbul'a göndermesi emri gönderildi⁴⁸.

Eyaletin kuzey sınırındaki Ardahan ve Acara sancaklarının muhafazası için de tedbirler alındı. Murad Paşa'dan Erzurum'a yeni geldiğinde Ardahan sınırında bir kale inşa ederek eşkıyalık yapan Aznavurların faaliyetlerine mâni olması, ayrıca bunlardan Acara Beyi Mehmet'i öldürenleri yakalaması istendi⁴⁹. Ardahan'daki askerlerin hizmetleri başında olmamaları, Safevi ve Gürcülerin emniyeti ihlal etmelerine sebep olduğundan nefer seçimine dikkat etmesi ayrıca hisar erleri az olan Acara'ya yeni asker yerleştirilmesi yine ona emredildi⁵⁰.

Gürcülerle alakalı diğer bir mesele, bazı zaim, çavuş, tımarlı sipahi ve tüccarın itaatkâr Gürcüleri esir edip sattıkları hakkındaki şikâyetlerdi. Nisan 1573'te Murad Paşa'dan anlaşmalara aykırı faaliyetlerden kaçınılması ve bu işleri yapanların cezalandırılması istenmişti⁵¹.

Sınırlara riayet etmeyen ve huzursuzluk çıkaran aşiretler diğer bir meseleydi. Bu aşiretlerden Batlu'nun reisi olan ve Safevilerden yüz bulamadığı için geri dönen Beşaret'in öldürülmesi için Murad Paşa'ya emir gönderilmişti. Murad Paşa Eylül 1573'te onu öldürmüş ve aşiretinin tamamen Kıbrıs'a sürgün edilmesi yönünde İstanbul'a fikir beyan etmişti. Bu fikri merkezce kabul görmüştü⁵².

---

⁴⁵ MHM. d, 21, hk. 517.

⁴⁶ MHM. d, 19, hk. 584.

⁴⁷ MHM. d, 22, hk. 118.

⁴⁸ MHM. d, 23, hk. 209.

⁴⁹ MHM. d, 21, hk. 463, 464.

⁵⁰ MHM. d, 19, hk. 338. MHM. d, 21, hk. 711. MHM. d, 22, hk. 13, 84.

⁵¹ MHM. d, 21, hk. 657.

⁵² MHM. d, 21, hk. 110, 652. MHM. d. 22, hk. 601.

Kendisi seferle sorumlu tutulmasa da Nisan 1573’de deniz seferi için görevli olan İspir ve Karahisar-i Şark-i sancakları askerlerinin gecikmeden İstanbul’a ulaştırılması ondan istendi⁵³.

Murad Paşa zamanında Erzurum eyaletinin tahririne devam edildi. Onun beylerbeyliği döneminde Tortum ve Gürcistan’a yakın tarafların tahriri için Hayreddin adlı bir görevli çalışmaktaydı⁵⁴.

Haziran 1573 tarihinde eyaletlerin idaresiyle alakalı bir düzenleme yapıldı. Eyaletlerde bazı işlerin sürüncemede kaldığı, bunun sebebinin ise beylerbeyi değişikliğinde, önceki beylerbeyine gönderilen emirlerin bilinmemesi olduğu anlatılarak bütün beylerbeylerine gönderilen emirde eyaletlerde bir defter tutularak merkezden gönderilen bütün emirlerin bu deftere kaydedilmesi ve bunun eyalet divanında saklanarak yeni gelen beylerbeyinin defterdeki hükümlerden yapacağı işlerle alakalı olarak bilgi edinmesi istendi⁵⁵.

Erzurum’daki beylerbeyi divanı için gelen Ardahan ve Hasankale zabıt ve ağalarının yerine vekâleten bakma hususunda anlaşmazlığa düşülmüştü. Mesele merkeze aksettiğinden hangileri haremde çıkmış ise vekâletlerin onlara verilmesi şeklinde bir düzenleme Şubat 1573’te Murad Paşa’ya bildirildi⁵⁶.

Tortum’da bulunan darphanelerde kesilen akçeler kalb olduğundan idarelerine ihtimam gösterilmesi, akçe kesilirken mutemet adamların nöbet tutması, sikke kesilmeden ayarının ve vezninin yoklanması, kesilen sikkelerin mühürlenmesi buna uymayanların İstanbul’a bildirilmesi emirleri verildi⁵⁷. Ayrıca Erzurum’da kesilen akçelerin ayarının bozuk olduğundan ve bazı kimselerin ayar bozmakla uğraştıklarından darphane *sahib-i ayarın*ın cezalandırılmak üzere İstanbul’a gönderilme Haziran 1573’te emredildi⁵⁸.

Murad Paşa’dan görevinin ilk zamanlarında Pasinler’deki güherçile iltizamı işletmesinin münasip kişilere verilmesi istenmişti. Ayrıca o, Bağdat’tan getirdiği ustalar vasıtasıyla eyaletteki madenlerin işletilmesine gayret ettiğinden ve barut imali için lazım gelen tedarikleri iyi yaptığından dolayı takdir edilmişti⁵⁹.

Eyaletin asayişiyile alakalı olanlar, Murad Paşa’ya gönderilen emirler içinde büyük yekûn tutmaktadır. Nisan 1573 tarihli bir emirde; Tekman sancakbeyi, alaybeyi Ürkmez’in şaki ve hırsız olduğunu, bölgenin emniyetini ihlal ettiğini, Hasankale’de yapılan kalenin tamirine yardım etmediğini, İran tarafında adamları olup oraya kaçak at gönderdiğini ve avarız vergilerini toplanmasına mâni olduğunu şikâyet etmişti. Murad Paşa’dan onun hakkında tahkikat yaptırıp doğru ise

⁵³ MHM. d, 21 hk. 366.

⁵⁴ MHM. d, 21, hk. 365. MHM. d, 22, hk . 45. MHM. d, 25, hk. 1743.

⁵⁵ MHM. d, 22, hk .175.

⁵⁶ MHM. d, 21, hk. 298.

⁵⁷ MHM. d, 21, hk. 742.

⁵⁸ MHM. d, 22, hk. 329.

⁵⁹ MHM. d, 21, hk. 652, 718.

hapsedilmesi istenmişti⁶⁰. Haziran 1573'te İspir kadısının, naip olan Hasan'ın çok şerli olduğu yanına sipahileri ve reayadan bazılarını toplayıp eşkıyalık yaptığının şikâyeti üzerine gerekli tahkikatın yapılması ve doğru ise cezanın verilmesi Murad Paşa'ya emredilmiştir⁶¹. Temmuz 1573'te sancak askerlerinin seferde olması sebebiyle bazı kişilerin eşkıyalığa başlayıp yaylakları basıp yolları kestikleri şikâyeti üzerine, seferden muaf tutulan sipahilere Erzurum alaybeyi Ali'nin serdar edip bunları takip etmesi emri gönderilmişti⁶².

Erzurum'da Çağırğan Evladı denilen bir zümrenin takibatı da Murad Paşa'dan istenmişti. Nakîbüleşrafın seyitliklerinin şüpheli olduğunu bildirdiği bu taife hakkında Temmuz 1572'de tahkikat yapılması, yeşil sarıklarının çıkarması, seyitlik iddialarını dinlememesi ve temessükleri olduklarını iddia etseler bile ellerinden alıp İstanbul'a göndermesi emredilmişti⁶³.

Bu dönemdeki çoğu beylerbeyi gibi Murad Paşa da tımar tevcihatı hususunda sürekli ikaz edilmiştir. Kendisine, tımar verilmesinde kurallara riayet etmesi⁶⁴, bazı gedikleri ele geçiren yerli kimselerin bunları satmasına mâni olması⁶⁵, tımar gediklerin küçüklere verilmesi sebebiyle sefer için donanmaya katılan askerlerin işe yaramaz olduğundan bundan sonra küçük ve yaramazlara gedik verilmemesi⁶⁶ hususlarında emirler gönderilmiştir.

Sonuç

Hakkında sadece Gelibolu Mustafa Ali'nin kısaca malumat verdiği ve yine ondan lakabının *Kara* olduğunu öğrendiğimiz Murad Paşa, I. Selim döneminin önde gelen beylerbeylerindendi. Anadolu ve Arap muhitlerinde sancakbeyliği ve beylerbeylik yapmıştır. Eyaletlerdeki vazifelerini genel siyaset doğrultusunda yürütmüştür.

Murad Paşa'yı öne çıkaran esas husus onun bıraktığı eserlerdir. O, Osmanlı kadim nizamında yetişmiş ve yükselmişti ki temsil ettiği bu yapıya münasip şekilde davranmıştır. Yani özümsemiği Osmanlı dini anlayışını eserlerinde ve vakıflarında tezahür ettirmişti.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Mühimme Defterleri (MHM. d.): 2, 5, 6, 7, 8, 12, 14, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 37.

Kamil Kepeci Defterler (KK.d): 210, 212, 213, 214, 220, 222, 225, 229.

---

⁶⁰ MHM. d, 21, hk.. 498.

⁶¹ MHM. d, 22, hk. 204.

⁶² MHM. d, 22, hk.. 267.

⁶³ MHM. d, 19, hk. 409.

⁶⁴ MHM. d, 21, hk. 415.

⁶⁵ MHM. d, 22, hk.. 90.

⁶⁶ MHM. d, 22, hk.270.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d): 563.

Evkaf Defterleri (EV.d): 10638, 13713, 13886, 15454, 16857, 21008, 40286.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

1585 Nolu Defter.

Kitap, Makale ve Tezler

Aydın, Dündar, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.

Çobanoğlu, Ahmed Vefa, "Murad Paşa Camii", *TDVİA*, c. 31, s. 190.

Erten, Süleyman Fikri, *Antalya Livası Tarihi*, Matbaa-yı Âmire, 1340.

Evlîya Çelebi Seyahatnamesi, C. I-X., (haz. Seyit Ali Karaman-Yücel Dağlı), YKY, İstanbul 2003.

Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*, (yay. haz. Ali Çavuşoğlu), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2019.

Gül, Abdulkasim, *Celâlikıran Kuyucu Murad Paşa*, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

Kafesçioğlu, Çiğdem, "In The Image of Rum: Ottoman Architectural Patronage in Sixteenth-Century Aleppo and Damascus", *Muqarnas*, 1999, c. 16, s. 70-96.

Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideler ve Kitâbeleri İle Erzurum Tarihi*, Ercan Matbaası, İstanbul 1940.

_____ ; *Abideler ve Kitâbeleri İle Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964.

Köç, Ahmet, "XVIII-XIX. Yüzyıl Belgelerinde Murat Paşa Vakfı," *Antalya Kitabı*, Palet Yayınları, Konya 2019, s. 325-338.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, (Eski Yazıdan Aktaran Seyit Ali Kahraman), C. 4, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Peçevî Tarihi, 1b-20b, (haz. Sevda Gülakan), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004.

Seyyid Lokman, *Tomar-ı Hümayûn*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine nr. 1321.

Yılmaz, Leyla, *Antalya, (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2002.